

Bajáki Rita*

A nádor imája

A literatus Esterházy Pál tevékenységének vizsgálatakor gyorsan és könnyen állapíthatjuk meg, hogy a nevéhez köthető, a kegyességi irodalom körébe tartozó művek igen rendezetten, igényesen, nem ritkán metszetekkel ellátva jelentek meg, aminek köszönhetően azok sokszor már megjelenésükben is az áhítat, ezen belül pedig sok esetben a Mária-tisztelet szolgálatában álltak.

Éppen ezért lettem figyelmes egy imára, amelyet *Esterházy Pál nádor imája* címmel illetnek, s amely az eredeti szöveggörnyezettől, Esterházy által megjelentetett nyomtatványtól függetlenül, önállóan szerepel többnyire 20. századi katolikus imakönyvekben. Elterjedtsége ellenére, hiszen az ima jelenléte a (vallásos) köztudatban szinte már népköltészet-szerűen természetes, igen különös, hogy az Esterházyval foglalkozó irodalom nem említi, de a lelkiségtörténettel foglalkozó szakmunkák is csak nagyon ritkán, s olyankor sem a korabeli megjelenést találjuk a lapalji jegyzetben.¹ Az is előfordul, hogy nincs is hivatkozás, minthogy igen szép és közismert imádságról van szó.² Mindezeket látva merült fel, miért nincs jegyzet, s ha van, akkor vajon miért nem az Esterházy-féle megjelenés szerepel benne, s ennek folyamánaként kezdtem el keresni, vajon melyik Esterházy-műben jelent meg először a nádor imája. Némi vizsgálódást követően kiderült, hogy ezt a kérdést korántsem olyan egyszerű megválaszolni. Az editio princeps felkutatása több váratlan eredménnyel járt, jelen dolgozat célja ezek, valamint a végigjárt út bemutatása.

Ismertsége ellenére nem felesleges felidézni az ima tartalmát. Az ima incipitje: „Emlékezzél meg Istennek dicsőséges anyja, magyarok Nagyasszonya, szentséges Szűz Mária.” Nyolc bekezdésből áll, az elsőben kéretik Mária, hogy emlékezzék, Szent István följánlotta neki az

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tagja. A tanulmány megírását az MTA Bolyai ösztöndíja támogatta.

¹ TŰSKÉS Gábor–KNAPP Éva: *Egy történelmi toposz az egyházi irodalomban: Magyarország – Mária országa*. In: *Az egyházi irodalom műfajai a 17–18. században*. Bp., 2002. 11–54. Esterházy imájáról: „Közismert imádságában Máriát Magyarok Nagyasszonyának, Magyarországot az ő különös pártfogásáért Mária országának nevezi, s kéri, vezérelje a hitetlenkedőket az igazak okosságára.” Majd jegyzetben: „Magyarul közli pl.: *Ima- és énekkönyv a katolikus tanulóifjúság számára*. Kiad. ZSASSKOVSKY Ferenc és Endre. Eger, Egri Keresztény Sajtószövetkezet. ¹⁸1934. 73–76.” Uo., 40.

² GAJTKÓ István: *A XVII. század katolikus imádságirodalma*. (Palaestra Calasanctiana. A Piaristák doktori értekezései 1932. évtől, 15) Bp., 1936. 36–37. Gajtkó bemutatja Esterházy Pál vallásos kiadványait, majd megjegyzi: „Két igen szép imádsága maradt még ránk. A kettő közül különösen feljánló imádsága Magyarország Nagyasszonyához szép emléke őszinte áhítatának s egyben legszebb Máriatisztelő imánk a XVII. századból. A vallásos és hazafias érzés megható harmóniája ez az imádság.” Majd egy rövid idézet következik az imából. (Gajtkó a másik ima alatt minden bizonnyal rendtársai (SÍK Sándor – SCHÜTZ Antal: *Imádságokönyv, egyszersmind kalauz a lelki életre a tanulóifjúság számára*. Bp., 1930⁸, 444.) imakönyvében található Mária-imádságot értette. Azon ima vizsgálata azonban nem tárgya e dolgozatnak.)

országot, ami így az ő örökségévé lett, s különös pártfogása alá került. Ha bajban volt az ő népe, mindig megsegítette, s különös pártfogásának köszönhetően lett ez az ország Mária országa. Az első bekezdés utolsó sora: „Azért fölemeljük hozzád szívünket kezeinkkel együtt, s alázatosan kitarjuk színed előtt könyörgéseinket,” amelyek a következők:

- oltalmazd a hazát, Anyaszentegyházat, vagyis a katolikus hitvallást, püspöki kart, főpásztort, egész papságot, híveket
- gyullaszd föl a hitet
- könyörgünk apostoli királyunkért, karokért, rendekért (országgyűlésért), tisztviselőkarért, hogy a Szentlélek megvilágosítsa őket, egész népünkért, nemzetünkért, családunkért
- nyerj bűnbánóknak bocsánatot, igazaknak állhatatosságot, özvegyeknek, árváknak gyámolítást, szomorúknak vigasztalást, utazóknak megérkezést, megholtaknak örök nyugodalmat
- ne vesd meg esdeklő fiaidat
- légy szószóló Fiadnál
- kelj föl Anyánk, te uralkodjál fölöttünk
- Ti is hazánk védszentei (felsorolás) együtt esedeztetek a mi Urunknál. Amen.

Tehát a kutatás kezdetén a szöveg előfordulásáról csak annyit lehetett tudni, hogy 20. századi imakönyvekben roppant gyakori, s a következő címmel szerepel: *Esterházy Pál nádor (országfelajánló) imája*. A szerző nevét szinte mindig feltüntetik az ima előtt, a 20. században mindenképpen, éppen ezért találtam különösnek, hogy maga a szöveg ennek ellenére nem mutat állandóságot. Két főbb változat mellett számos rövidített, kivonatolt, finomított, aktualizált szövegvariáns létezik, de mindnek ugyanaz a „címe”, ugyanis a szerző nevének feltüntetése egy idő után már címként (is) funkcionált. Minthogy a nádor imájának nincs állandó, megbízható szövege, így a kutatás egyik logikus következményeként az is megfogalmazódott bennem, hogy az editio princeps megtalálásával az ima eredeti, Esterházy által megalkotott szövege is kanonizálható lenne.

Mindezeket átgondolva, az első feladat természetesen a még Esterházy életében megjelent, neve alatt jegyzett nyomtatványok átvizsgálása volt,³ ami legnagyobb meglepetésemre nem

³ A következő, Esterházy Pálhoz kapcsolódó korabeli nyomtatványokat tekintettem át:

RMK. I. 1394. ESTERHÁZY Pál: *Az egész világon levő csudálatos boldogságos Szűz képeinek rövideden föltett eredeti*. Nagyszombat, 1690.

(újabb, bővített megjelenés:)

RMK. I. 1496. ESTERHÁZY Pál: *Mennyei Korona. Az egész világon levő csudálatos boldogságos Szűz képeinek rövideden föltett eredeti*. Nagyszombat, 1696.

hozott eredményt. Ugyanígy eredménytelenül pörgettem át a Magyar Nemzeti Levéltárban megtalálható költői és prózai művei kéziratok előzményeit.⁴

Ezért ott folytattam a keresést, ahol tudtam, hogy biztosan sikerrel járok, a 20. századtól haladva időben visszafelé próbáltam az imát nyomon követni az imakönyvekben, ezt meggyorsítandó, az időhatár másik végétől is, tehát Esterházy Pál korától kezdve is párhuzamosan néztem át az imakönyveket, keresve a nádor imáját. A Széchényi könyvtárban található kiadványokat néztem át.

A kétirányú keresés eredményeképpen azt tudtam megállapítani, hogy a nádor imájának szövege teljes terjedelmében egy 1865-ben megjelent imakönyvben szerepel először, tehát viszonylag későn bukkan fel, mégpedig Zsihovics Ferenc, *Officium Divinum* című munkájában.⁵ Nagyon fontos megemlíteni, hogy Esterházy neve még nincs ott az imaszöveg mellett, ellenben egy mondatocskára igen, ami továbblendítette a már-már eredménytelennek látszó keresést. A megjegyzés szerint ezt az imádságot Magyarország védasszonyának ünnepein kell elmondani, mégpedig az 1860-as esztergomi főegyházmegyei zsinat utasítására.⁶

A rendeletnek az esztergomi levéltárban próbáltam meg utánajárni, hátha kiderül, a nádor mely munkájáról van szó. Esztergomban a zsinati akták⁷ tanulmányozása nem hozott eredményt, sem az imaszöveg nem bukkant föl, sem Esterházy neve, viszont előkerült egy

RMK. III. 3675. ESTERHÁZY Pál: *Via lactea ad caelum Ducens, variis Praecationibus, Meditaionibus, aliisque piis exercitiis ab Ecclesia Catholica iam dum dum approbata ornata [...]*. Bécs, 1691.

(újabb megjelenés:)

RMK. III. 4579. ESTERHÁZY Pál: *Via lactea ad caelum Ducens, variis Praecationibus, Meditaionibus, aliisque piis exercitiis ab Ecclesia Catholica iam dum dum approbata ornata [...]*. Bécs, 1707.

RMK. I. 1413. ESTERHÁZY Pál: *Az Boldogságos Szűz Mária szombatja [...]*. Nagyszombat, 1691.

(újabb megjelenés:)

RMK. I. 1638. ESTERHÁZY Pál: *Az Boldogságos Szűz Mária szombatja [...]*. Nagyszombat, 1701.

RMK. III. 4029. ESTERHÁZY Pál: *Litania ad beatam Virginem Mariam, per totius Mundi [...]*. Bécs, 1697.

RMK. I. 1534. *Regina Sanctorum Omnium Minden szentek Királynéja, Boldogságos Szűz Mária Tisztelete [...]* Magyar nyelvre fordított és kibocsátott [...] ESTERHÁZY Pál költségével. Nagyszombat, 1698.

RMK. III. 4080. ESTERHÁZY Pál: *Speculum immaculatum quo demonstratur ex probatissimis authoribus Beatissimam Virginem Mariam Sine Labe Originali esse conceptam*. Bécs, 1698.

RMK. III. 4168. ESTERHÁZY Pál: *Litaniae omnium Sanctorum per totum orbem celebrium ad Choros et ordines redactae*. Bécs, 1700.

RMK. III. 4171. *Tropheum nobilissimae ac antiquissimae Domus Estorasiae in tres divisum partes*. Bécs, 1700. [Esterházy Pál szerkesztette]

RMK. II. 2175. ESTERHÁZY Pál: *Litaniae de sanctis conversis [...]*. Nagyszombat, 1703.

RMK. III. 4445. ESTERHÁZY Pál: [...] *an alle Gespanschafften daselbst abgelassenes Ermahnungsschreiben*. Bécs, 1704.

RMK. III. 4758. ESTERHÁZY Pál: *Harmonia coelestis [...]*. Bécs, 1711.

⁴ MNL jelzet: Esterházy család hercegi ága. Pál nádor iratai, P 125. 54. cs. 11895–11897.

⁵ ZSIHOVICS Ferenc: *Officium Divinum kalauz a keresztény katolikus magán és nyilvános isteni-szolgalatra*. Pest, 1865. 16–18.

⁶ ZSIHOVICS: i. m. (5. j.) 16.

⁷ *Útmutató az esztergomi Primás Levéltárhoz. Archivum Ecclesiasticum, I – II.* szerk. BÓNIS György, Bp., 1964. (Levéltári Leltárak, 24) 159. 9A/32; 7. doboz.

nyomdászszámla címmel, évszámmal, hellyel, s így derült ki számomra, hogy az egész zsinati anyagot kiadták nyomtatásban.

A következő lépés e kötet⁸ áttekintése volt. Az utolsó rendelet, az 51. statutum, amelynek címe: *De nonnullis publicis precandi formulis.*⁹ Eszerint az esztergomi egyházmegyében szokássá lett, hogy az istentiszteleteken néhány könyörgés nemzeti nyelven hangzik el, ezért, hogy egységesen, mindenhol ugyanazt az imát, és meghatározott időben mondják el, rendelettel szabályozták, hogy melyek legyenek ezek a könyörgések. A statutumokat követő *Appendix*ben a XVI. szám alatt találhatók a szövegek elmondásuk idejének pontos meghatározásával.¹⁰

Itt, ezek között találjuk meg a nádor imáját is: *Ima a boldogságos Szűz Máriához, Magyarország védasszonyához* címmel, mint minden Mária ünnepen, a szentbeszéd után elmondandó imádságot.¹¹ A mi szempontunkból fontos, hogy a *Statuta* sem az *appendix*ben, sem a rendeletekben nem említi Esterházy nevét, sőt, valójában semmi konkrétumot nem találunk, ami a szerzőség kérdéséhez közelebb vinne. Ugyanakkor az 51. statutum szövege bizonyos következtetések levonását mégis lehetővé teszi. Ugyanis ha szükség volt egy egységes, állandó, meghatározott időpontban elmondható imaszövegre, akkor ennek az lehetett az oka, hogy korábban ezek a szövegek így, ebben a formában nem léteztek, (minthogy a rendelet is azt mondja: *his formulis utantur*) és ezért volt szükség az *appendix*ben felsorolni és szövegszerűen közölni a bizonyos alkalmakkor elmondandó könyörgéseket.

Ezt támasztja alá, hogy hosszas további keresgélés ellenére sem került elő korábbi szövegközlés, tehát mindezek alapján úgy tűnik: a nádor imájaként számon tartott, *Emlékezzél*

⁸ *Statuta Synodi Dioeceseanae Strigoniensis. Anno 1680. diebus 24 usque 28. septembris Strigonii celebratae.* Pest, 1860.

⁹ *Statuta*: i. m. (8. j.) 82–83. A Rendelet teljes szövege: „Usu (!) venit in Dioecesi hac Strigoniensi, ut in Ecclesiis occasione cultus divini interdum preces quaedam etiam vernaculis linguis publice recitentur. Ut arbitrio privato in re tam gravi via praecludatur, sed et votis nonnullorum satisfiat, placuit aliquas publicarum precum formulas Appendici sub Nr. XVI. adnectere eum in finem, ut Curatores animarum, tempore designato, his formulis utantur. — Et haec sunt, Fratres et filii in Christo dilectissimi, Statuta, quae, — postquam Decreta Concilii Praviae (!) Strigoniensis Anno 1858. celebrati in hac Synodo dioeceseana publicari et observari iussissemus, — pro specialibus Dioecese nostrae indigentibus condere in Domino utile, imo necessarium duximus. Legite tum Decreta Provincialia, tum Statuta Dioeceseanae Synodi, menti solerter imprimite et utraque opere exequimini, ut qua factores legis iustificemini et vitam habeatis aeternam.

Dedimus et in principali ara Primatialis Basilicae post Sacrum Solemne subscripsimus Strigonii, die 28 mensis Septembris Anni 1860. Episcopatus nostri Anno trigesimo tertio, Archi-Episcopus undecimo, Sacerdotii quinquagesimo primo.

Joannes Cardinalis Scitovszky, m. p. Archi-Episcopus Strigoniensis.”

¹⁰ *Statuta*: i. m. (8. j.) 161–197. Az imák a következők: *Litánia Jézus szentséges nevéért, Az Úr vétele előtt, Az Úr vétele után, Ima a boldogságos Szűz Máriához, Magyarország védasszonyához, Az Újév napján, Litánia a megholt hívekért, Az év utolsó napján.* Valamennyi ima magyar, német illetve szlovák nyelven szerepel.

¹¹ *Statuta*: i. m. (8. j.) 174 – 175. „Omni festo Fori B. Mariae V. post sacrum sermonem dicitur sequens oratio.”

meg, *Istennek dicsőséges anyja...* kezdetű szöveg 1860-ban, egy hivatalos egyházmegyei kiadványban, egy rendeletgyűjtemény mellékletében jelent meg először.

Ezek után azonnal felmerül a kérdés, vajon Esterházy neve mikor és miért jelenik meg az imádság mellett.

1896-ban jelent meg egy ünnepi kötet a millennium alkalmából,¹² amely XIII. Leó pápa köszöntését, Vaszary Kolos akkori esztergomi érsek, illetve más magyar püspökök beszédeit, körleveleit tartalmazza, amellyel a katolikus egyház „elsőnek köszönti az új évezred hajnalát.”¹³ A kötet írásaiban többször is felbukkan az az alapgondolat, amely szerint az országalapító Szent István király dicső tetteinek következtében a nemzet Mária országaként élte túl az elmúlt évszázadokat, s ebből, s az elődök szép példájából tanulható meg, hogy továbbra is csak ezen az úton járva élhet és maradhat fenn az ország. A buzdító írások mellett számos rendeletet, előírást is tartalmaz a kötet – körlevelek formájában – az ünneplés méltó és egységes lebonyolítására vonatkozóan. A kötet prédikációi eredetileg latin nyelven készülhettek, de nyomtatásban már magyarul jelentek meg, a prédikációk végén ugyanis ugyanazt a mondatot találjuk: „latin eredetiből fordította”, majd következik az aktuális fordító neve.

A prédikációk közül az egyik, a pápa köszöntése után következő első írás, Vaszary Kolos 1895. december 25-én elmondott beszéde.¹⁴ Ebben az érsek Magyarország múltjáról, sorsáról is beszél, majd egyszer csak a „te is Istennek anyja, emlékezzél meg” váratlan fordulattal rátér az ima, a nádor imája szövegére, teljes terjedelmében elmondja, mintha saját szövege volna. Ezzel zárja ünnepi beszédét. A nyomtatott verzióban, amelynek végén fordítóként Prohászka Ottokár neve szerepel, az ima felbukkanásának első sorához egy csillagocskát tettek, lapalji jegyzetben pedig a következő olvasható: "Innentől Esterházy Pál nádor imája"¹⁵. Vizsgálódásaim alapján úgy tűnik tehát, hogy ez az első alkalom, amikor Esterházy neve és az ima szövege, mint szerző és műve együtt jelent meg.¹⁶

¹² *Ezeréves Magyarország. XIII. Leó pápa és a magyar katolikus főpásztorok ünneplő szava papjaik- és híveikhez a magyar honfoglalás ezredik évfordulója alkalmából.* Összegyűjté és kiadja a Szent István Társulat. Bp., 1896.

¹³ *Ezeréves Magyarország.* i. m. (12. j) IV.

¹⁴ *Ezeréves Magyarország.* i. m. (12. j) 23– 32.

¹⁵ *Ezeréves Magyarország.* i. m. (12. j) 30.

¹⁶ Próbáltam kideríteni, vajon hogyan, kinek a révén és főleg miért szúrták oda azt a jegyzetet, de nem sok sikerrel jártam. Közelítettem Prohászka felől, Vaszary felől, levéltári kutatásokat is végeztem, Vaszary tankönyveit, nyomtatásban megjelent munkáit is számba vettem, mindhiába. Nem derült ki, miért és ki gondolta, hogy a nádor szövege lenne az az ima.

Az eddigiek alapján tehát úgy tűnik, nincs olyan dokumentum, amely alapján cáfolható lenne, hogy az ima szövege 1860-ban jelent meg először, és hogy majd kétszáz évvel a nádor halálát követően, 1896-ban került mellé nyomtatásban Esterházy Pál neve.

Ezt támasztja alá az is, hogy ha valóban a nádor szerezte volna ezt a könyörgést, akkor valószínűleg nem lappangott volna ilyen sokáig sem a szöveg, sem pedig Mária-tiszteletéről híres szerzőjének kiléte sem, miközben Esterházy egyéb kiadványai számos újrakiadást éltek meg, de a 20–21. század felől tekintve e roppant fontos, igen gyakori és széles körben elterjedt munkájáról két évszázadon keresztül semmi ismeretünk sincsen.

Azért is lenne különös, hogy az imádságos irodalomban ilyen hosszú időn át ennyire nyomtalan lenne ez az ima, mert a millenniumot követően elképesztő karriert futott be, egészen napjainkig, szinte minden valamire való katolikus imakönyvben megtalálhatjuk, nemcsak a szöveget, de a „címet” is, *Esterházy Pál imádsága*. Ennek okát az ima szépségén túl két dologban is látom. Egyrészt nyilván a zsinati határozat következtében lett fontos a szöveg, hiszen Scitovszky János szinte megkövetelte a statutum betartását, de úgy tűnik, valójában az ünnepi kötet hatása az elsődleges ok, hiszen akkor szerepelt először együtt az ima és a nádor, a *nádor imája*. Ezt a folyamatot, a népszerűség elérését pedig több dolog is elősegítette, például a prédikáció-gyűjtemény végén lévő körlevelek rendeletei. Az újévi liturgiával kapcsolatos rendelkezésekben – a statutum értelmében – a Mária ünnepeken elmondandó *Emlékezzél meg* kezdetű imát jellemzően, mint *Magyarország Nagyasszonyához* szóló imádságot említik. Így van ez Vaszary körlevelében¹⁷ is, amely éppen a nádor imáját tartalmazó beszéd napján kelt. Fontos, hogy ezúttal forrást is találunk, mégpedig az 1860-as zsinati határozatgyűjteményt, a pontos lapszámot is megadva. Úgy tűnik tehát, hogy Vaszary esetében a szöveg forrásaként 1895. december 25-én még a zsinati határozatot találjuk, de mire megjelenik az *Ezeréves Magyarország*, már ott találjuk a kötetben Esterházy nevét, mint az ima szerzőjét.

Ugyancsak Vaszary, de már 1896. április 14-i datálással egy újabb körlevelében többek között kiad egy olyan utasítást, amely szerint Esterházy Pál nádor imádságát *Magyarország Nagyasszonyához* el kell mondani. Ez azonban egy rövid, pár soros könyörgés.¹⁸

¹⁷ *Ezeréves Magyarország*. i. m. (12. j) 231–232.

¹⁸ *Ezeréves Magyarország*. i. m. (12. j) 233. A rendelkezés szövege az imával:

„5. A délutáni istentisztelet alkalmával az Oltáriszentség előtt 5 tized rózsafüzért kell végezni, s utána Esterházy Pál herceg és nádor következő imádságát Magyarország Nagyasszonyához elmondani:
Könyörögjünk! Úristen, ki a boldogságos szűz Máriának közbenjárása által nemzetünket számtalan kegyelemmel elhalmoztad: engedd nagykegyesen, hogy a kit mindenkor szeplőtelennek, Sz. István első királyunk kezdeményezésére Nagyasszonyunknak magasztalunk és különös pártfogónk gyanánt tisztelünk e földön, annak társaságában örököltig örvendjünk a mennyégben. A mi Urunk Jézus Krisztus által, Amen.”

Ebben a kiadványban a rendelkezéseken túl még találkozhatunk Esterházy névvel, mégpedig Steiner Fülöp székesfehévári püspök 1895. december 27-én keltezett, híveknek írt levelében. Ebben példaként állítja eléjük Esterházy Pált, és szól annak imádságáról is: „majd előimádkozzák lelkipásztoraitok azt a megható imádságot, amelyet édes hazánk egyik nagy fia, katolikus őseink egyik dicső alakja, Esterházy Pál herceg nádor rebegett egykoron e haza boldogságáért, szent István királyunk hűséges buzgó tiszteletével a boldogságos szűz Mária iránt, lángoló keresztény hazaszeretetével [...]”.¹⁹ Ezek a szavak elárulják, milyen mély és megingathatatlan Esterházy-tisztelet létezett a korban. Steiner máshol is említi a nádort, ugyancsak 1895. december 27-ére datált körlevelében találunk utasítást Esterházy imájának elmondásáról.²⁰

Tehát az ima elterjedésének egyik oka a sok rendelet, amelyek szerint bizonyos időkben ezt el kell mondani, illetve, hogy ennek következtében bekerül a szöveg az imakönyvekbe is. Van arra levéltári adat, konkrétan 1900-ból, hogy az imakönyv megjelenését engedélyező egyházmegyei szervezet könyvvizsgálója azzal a változtatással engedélyezi egy imakönyv megjelenését, hogy a *Magyarország védasszonyának* szóló imádsághoz oda kell írni: Esterházy Pál imája. Ez nyilván az érseki prédikáció hatása, annál is inkább, mert a 20. századi imaszövegek alapvetően a Vaszary-féle szövegen alapulnak. Ugyanis, ha nem is sok vagy jelentős, de található eltérés a zsinati illetve az érseki változat között.

Sajnos itt most nincs alkalmunk a két változat részletes bemutatására, a különbség a megfogalmazást illetően jelentkezik, az érsek szövege valamelyest bőbeszédűbb, könnyedebb, de alapvetően megegyezik a zsinati szöveggel. A későbbi, 20. századi imakönyvekben található változatok, ahogy említettem, az érseki szövegen alapulnak elsősorban. A későbbi szövegváltozatok eltérései közül azt érdemes megemlíteni, hogy az apostoli királyunkért való könyörgés egy idő után, érthető okokból, elmarad a felsorolásból.

A millenniumot követő időktől egészen a mai napig jelen van tehát az ima szövege, (elég csak a nagypénteki könyörgésre gondolnunk), de azt is meg kell említenünk, hogy bár 1860-ban megjelent kiadványból ismerjük a nádor imáját, semmiképpen sem előzmények nélküli újdonságról, hanem több évszázados, az imádságos irodalomban jól ismert hagyományokon alapuló könyörgéstípusról van szó.

Van ugyanis egy leggyakrabban *Minden rendbéli ember könyörgése* címmel ellátott imádságtípus, amelynek célja megegyezik az *Emlékezzél meg* kezdetűével. Már 1593-ban megjelent

¹⁹ *Ezeréves Magyarország*. i. m. (12. j) 91.

²⁰ *Ezeréves Magyarország*. i. m. (12. j) 235.

Szalaszei György imakönyve,²¹ amelyben a következőt találhatjuk: *Egy nihany bizonyos személyek imádsági,*²² s amelyben ha nem is az egész nemzet nevében szól a könyörgés a nemzetért, de fellelhetők benne a nádor imájának főbb elemei, például: *Lelki pásztorok könyörgései, Hallgatók könyörgései, Fejedelmeknek és tisztviselőknek könyörgése, Alsórendön valóknak az ő fejedelmökért való könyörgések, Útonjárók és zarándokok imádsági.*

Ennél sokkal több hasonlóságot lehet fölfedezni Kürti István 1611-ben megjelent imakönyvében²³ található *Minden rendbeliekért könyörgés*²⁴ című imádsággal. Az alapvető különbség, hogy itt Istenhez szól a könyörgés nem Máriához, de ugyanúgy a hatalma és oltalma alá kívánkoznak, bizonyos szófordulatok is megegyeznek, *Emlékezzél meg azért Uram a te keresztyén anyaszentegyházadról, lelkipásztorokról, az mi fejedelmünkről, koronás királyunkról, minden hívedről.* Az egyes emberek könyörgései is szinte párhuzamosak: *az betegeknek testi és lölki egészségeket add meg, az szegény szűkölködőknek mind lölki mind testi szükségeket töltsd be, az úton járóknak és számkivetetteknek engedjed, hogy hazájokban egészségben mehessenek, az vízen való veszedelemben lévőknak engedjed, hogy kívánságok szerint szárazra érhessenek.* Ha nem is teljes a párhuzam, mindenképpen az *Emlékezzél meg* kezdetű ima műfaji előzményeiről beszélhetünk, már 1611-ben is.

Valamennyi imakönyv bemutatásától eltekintenek, de időről időre felbukkan ez a fajta tematikus imádság, s ahogy közeledünk 1860 felé, szinte folyamatos alakulás tanúi lehetünk, egyre több hasonlóságot, párhuzamosságot tudunk fölfedezni, mind az egyes szövegek gondolatvilága, mind megfogalmazása, felépítése tekintetében.

Ha alaposabban megvizsgáljuk a nádor imájával rokon tematikájú szövegeket, talán fény derülhet arra, vajon Esterházy Pál neve miért került az ima mellé. Ebben pedig az imakönyveken túl Esterházy áhítatának az utókorra gyakorolt hatása a meghatározó, egész pontosan, a mariazelli zarándoklatok vizsgálata vihet közelebb a megoldáshoz.

Szempontunkból leginkább releváns a Scitovszky János esztergomi érsek által 1857 szeptemberében vezetett igen nagy, mintegy harmincezer fős zarándoklat.²⁵ Úgy tűnik, a felvetett kérdés megoldása során a kulcsszerep ezúttal is a prédikációké, ugyanis az ezen a zarándoklaton elhangzott beszédek között az egyik, éppen Scitovszkyé, hosszasan ecseteli

²¹RMNy. I. 732. SZALASZEGI György: *Hetetszaka minden napra megíratott imádságok.* Sicz (Németlövő), 1593.

²²SZALASZEGI: i. m. (21. j.) [t3v]–[Aa3r]; Cc5[r]–[Dd1v]

²³RMNy. I. 1018. KÜRTI István: *Az élő Istenhez való ájtatos könyörgés.* Kassa, 1611.

²⁴KÜRTI: i. m. (23. j.) 188–194.

²⁵Ennek dokumentumai megjelentek: *Mária-czeli Liliomok. Az 1857. Sept. 8-ki Mária-czeli magyar országos búcsujáratra vonatkozó történeti jegyzetek, főpásztori levelek, előkészületek, utazási rajzok, versezetek s egyházi beszédek gyűjteménye.* Pesten, 1858.

Esterházy nádor vallásosságát, s méltatta, példaként állította be annak zarándokútját. Egy másik prédikáció, Szebényi Antal üdvözlő beszéde, amelynek második fele meghatározó mértékben mutat párhuzamot az *Emlékezzél meg* kezdetű imádsággal.²⁶ Ez esetben a leginkább szembeűnő eltérés a műfaji sajátosságokból fakadókon túl, hogy a prédikáció általánosabb keretekbe ágyazva, "imádkozzunk" felszólítással buzdítja imára a hallgatóságot, hogy mindazok, amelyek a nádor imájában is benne foglaltatnak, megvalósulhassanak, s csak a legvégén fordul Máriához kérvén az ő közbenjárását is.

Szinte napra pontosan három évvel később tartják meg azt a főegyházmegyei zsinatot – még mindig Scitovszky János az esztergomi érsek – amelynek kiadványában végül egységesítik a Máriához szóló, hasonló tematikájú könyörgések szövegét.

Az általam átvizsgált anyag alapján minden abba az irányba mutat, hogy az *Emlékezzél meg* kezdetű imát nem Esterházy Pál írta. Az ima műfaji előzményei, amelyeknek évszázadokon át tartó folyamatos alakulása következtében egyre szorosabb tematikus kapcsolat mutatható ki a végső szöveggel; az 1857-es mariazelli zarándoklat, az ott elhangzott prédikációk; az imakönyvekben egyértelműen kitapintható „Mária oltalma alá” tartozni igény így együttesen eredményezhette azt, hogy az 1860-as esztergomi zsinaton megfogalmazták, ezáltal kanonizálták a Magyarok Nagyasszonyához szóló imádságot, amit mi most a nádor imájaként ismerünk.

Végül hogyan került mégis Esterházy neve az ima mellé? A nádor vallásossága minden katolikus számára mintaértékű volt, az ima tökéletesen illett ahhoz az eszményhez, amit Esterházy a 19. század végén megtestesített. A millennium kapcsán, amikor az egyház szükségét érezte újra megerősíteni a „Mária országa vagyunk” biztos tudatát, Esterházy Pál személye bizonyult legalkalmasabbnak arra, hogy nevével egy anyanyelvű ima létjogosultságát megkérdőjelezhetetlenül alátámasszák.

Függelék

²⁶ Szebényi Antal buzdításai, röviden: „Már most szívemből fölkérlek benneteket: Imádkozzunk anyaszentegyházunk látható fejéért [...] Imádkozzunk a mi császáruk s apostoli királyunkért [...] Imádkozzunk e szent körmenet vezérlőjéért [...] buzgó főpapért, ki szívén hordozván, hogy szent István a magyarok első királyától a magyar nemzet, különösen szűz Mária pártfogásába ajánltatott [...] Imádkozzunk még a magyar keresztény katolika egyház többi főpásztoraiért [...] Imádkozzunk az egész egyházi rendért [...] Imádkozzunk mi magunkért, és az egész keresztény népért [...] Te pedig oh szentséges szűz Mária! Tekints anyai szemeiddel ránk, méltatlan bűnösökre [...] Mi vagyunk maradéki azon buzgó magyar keresztényeknek, kiket első királyunk szent István Te oltalmadba, pártfogásodba ajánlott: oh hallgasd meg a mi alázatos esedezésünket [...] maradj mindenkor örömünknek oka, betegek gyógyítója, bűnösök oltalma, szomorúak vígasztalója, és ez élet után a mennyország ajtaja. Amen.” *Mária-czeli Liliomok*. i. m. (25. j.) 123–125.

A nádor imájaként ismert könyörgés szövege az editio princeps alapján:²⁷

Emlékezzél meg, Istennek dicsőséges anyja, magyarok Nagy-Asszonya, szentséges szűz Mária! emlékezzél meg örökségedről, melyet hű szolgád, első királyunk s apostolunk, sz. István neked följánlott, s végrendeletében neked hagyott. Tekints kegyes arczczal országodra, s dicső érdemeid által légy közbenjáró és szószóló szent Fiadnál Krisztus Jézusnál. Hozzád kiáltottak atyáink, s minden inségökből kiszabadultak; mert folyvást vigyáztak szemeid örökségedre, oh mindörökké áldott Asszonyunk! Ezt mi bizonyosnak tartván, gyakran folyamodtunk hozzád, s már tapasztalásunk után mondhatjuk el, hogy éretted áldott meg minket az Ur. Ilyetén reménytől buzdítatva s bizodalom által lelkesítve, oltalmad alá futunk mi, – a te néped, örökséged s nyájad, – kik gyermekeidnek neveztetünk, s különös pártfogásodért Mária-országnak hivatunk. Azért fölemeljük hozzád szivünket kezeinkkel együtt, s alázatosan kitarjuk szined előtt könyörgésünket:

Oltalmazd és védjed hatalmas pártfogásod által minden lelki és testi gonosz ellen hazánkat, hogy az Isten dicséretére s néped vigasztalására virágzó legyen. Nyerj esedezésed által, az anyaszentegyháznak s a katholika hitnek nálunk s mindenütt a földön fölmagasztaltatást; főpapjaink és lelkipásztorainknak s az egész papságnak isteni segítséget; nekünk tanulékony, engedelmes s a hit cselekedeteivel s gyümölcseivel bővölködő szivet, ne hogy Fiad akármikor is méltán haragudjék ránk, s országát elvigye tőlünk. Éleszd fel bennünk atyáink szivét, s vezérelj a hitetleneket az igazak okosságára, hogy egy szájjal, egy szivvel, ugyanegy hittel szolgáljunk Fiadnak, a mi Urunknak, és tiszteljünk s valljunk téged Asszonyunknak s pártfogónknak, miként tiszteltek atyáink.

Könyörgünk, Asszonyunk, apostoli királyunkért, hogy hosszú életet, csendes országot, biztos házat, erős hadisereget, hű tanácsadókat, jó népet, a világ békeségét s mind azt nyerd meg neki, a mit ő mint ember és mint király kíván, hogy népét szentségben és igazságban sokáig szerencsésen kormányozhassa, azután pedig az örökélet koronáját elnyerhesse.

Könyörgünk, Asszonyunk, a karok és rendekért, s országunk tisztikaráért, hogy a Szentlélek ajándokai által fölvilágosítva megismerjék az igazságot, megbüntessék a gonoszt, s megvédjék az igazat; hogy a közjó előmozdításán őszintén törekedvén, az árváknak, özvegyeknek, ártatlanoknak igaz lelkiismerettel szolgáltatassák ki az igazságot.

²⁷ *Statuta*: i. m. (8. j.) 174–175.

Könyörgünk, Asszonyunk, egész népünkért, hogy fordítsd hozzánk anyai irgalmasságodat, s örökséged polgárait, kiket védelmed alá vettél, megőrizzed minden büntől, kegyességed által kormányozzad, s Isten szeretetében s félelmében megtartsad. Nyerj esedezésed által a szűzeknek tisztaságot, a házasfeleknek jámborságot, a bűnbánóknak bocsánatot, az igazaknak állhatatosságot, az özvegyeknek s árváknak gyámolitást, a szegényeknek pártfogást, az utazóknak megérkezést, szomorúaknak vigasztalást, a megholt hiveknek örök nyugalmat.

Ne vesd meg esdeklő fiaidat, s a bűneik bocsánatjéért könyörgőket régi irgalmasságod karjával fogadd el; mert noha mi elhagytuk a fiúi kegyeletet, te nem szüntél meg anyánk lenni.

Légy szószóló mellettünk Fiadnál, hogy akaratja szerint intézzük életünket, s téged Nagy-Asszonyunknak és védőnknek valljunk s tiszteljünk életünknek minden napjaiban.

Kelj föl tehát, Anyánk, te uralkodjál fölöttünk, és Fiad Jézus Krisztus, a mi Üdvözítőnk. Fogadd el könyörgésünket, melyet szined elé terjesztettünk, hogy közbenjárásod által segítve, a jelen élet után az örökkévaló boldogságba juthassunk. Ti is hazánknek védszentei: Sz. Béla püspök és vértanu, Sz. István király, Sz. László király, Sz. Imre herceg, Sz. Erzsébet asszony, Sz. Margit szűz, Isten minden megdicsőült szenteivel együtt esedeztetek érettünk a mi Urunk Jézus Krisztusnál. Amen.